

Ing. Vlastimil Galatík, CSc., pplk. gšt. Ing. Ivo Pikner, Ph.D.,
pplk. Ing. Miroslav Krčmář

Nové přístupy k obrannému plánování v dlouhodobém horizontu: Scénáře a operační koncepce pro budoucí bezpečnostní prostředí

V oblasti obranného plánování má příští operační prostředí rozhodující vliv na tvorbu a rozvoj koncepcí použití ozbrojených sil v budoucích operacích. Tyto úvahy jsou vstupním podkladem a rozhodujícím prvkem pro výstavbu a rozvoj ozbrojených sil. Článek objasňuje nové přístupy ke scénářům a operačním koncepcím, tedy koncepcím budoucího použití ozbrojených sil, jež by měly být základem všech úvah a zároveň východiskem pro tvorbu vizí a dalších koncepčních materiálů pro výstavbu, rozvoj a následné operační použití ozbrojených sil v dlouhodobém horizontu.

Úvod: Východiska přístupů k plánování

Členské státy NATO a EU sledují trendy vývoje bezpečnostního prostředí a jeho dopady na obranu a bezpečnost jednotlivých zemí a tyto včas prosazují do tvorby strategických vizí a koncepcí, jako východiska pro výstavbu a rozvoj ozbrojených sil. V rámci dlouhodobého plánování analyzují vývoj bezpečnostního prostředí, vojenství a technologií, a predikují požadavky na operační schopnosti ozbrojených sil. Definují své operační koncepce, které jsou rámcem a východiskem úvah o budoucím použití a následně rozvoji ozbrojených sil, s cílem zabezpečit naplnění politických zájmů a ambicí. Strategické vize a koncepce použití ozbrojených sil států NATO ve společných operacích jsou pravidelně a cílevědomě aktualizovány a jsou považovány za rozhodující podklad pro dlouhodobé plánování jejich rozvoje. Pro dosažení strategických cílů rozvoje moderních ozbrojených sil je nezbytná existence koncepčních dokumentů dlouhodobého charakteru s dopady na výstavbu a použití ozbrojených sil. Tyto dokumenty musí ukazovat společný cíl a sjednocovat úsilí k jeho dosažení.

V současné době čelí představitelé rezortu obrany mnoha států při procesu hodnocení vojenských schopností svých zemí kritickým problémům, vyplývajícím z nové dimenze **společného operačního prostředí** (joint operating environment). Za nejvýznamnější z nich lze považovat definování pravděpodobných budoucích hrozeb a z nich vyplývajících rizik, kterým bude muset stát či koalice států jako celek čelit, a proti kterým bude muset vybudovat své obranné schopnosti. S tím neodmyslitelně souvisí řada dalších problémů a úkolů, jako je například vytváření nových organizačních struktur sil a jednotek, případně modifikace stávajících, příprava jednotek, jejich vybavení a vyzbrojení potřebným materiálem a technikou a příprava výcviku podle nových požadavků tak, aby tyto budoucí ozbrojené síly byly schopny novým hrozbám úspěšně čelit. Hledání řešení těchto problémů a odpovědi na otázky s těmito problémy související je jednou z neznámých na počátku procesu dlouhodobého plánování výstavby a rozvoje ozbrojených sil.

Na příkladu Spojených států, kdy tyto mají v současnosti vázány ozbrojené síly ve dvou (a nyní již ve třech) váznoucích dlouhodobých asymetrických konfliktech, je možné poukázat na nutnou komplexnost ve strategickém řízení. Nejen v rámci Pentagonu, ale

ani mezi ostatními členy vojensko-politické komunity v USA nebylo v otázce výstavby a rozvoje ozbrojených sil dosaženo konsenzu. Je otázkou, zda tyto druhy konfliktů představují i do budoucna takové výzvy, které by USA mohly očekávat v nadcházejícím období, a zda by ozbrojené síly měly být přeorientovány od konvenčního způsobu vedené bojové činnosti na aktivity v oblasti protipovstalecké bojové činnosti a stabilizačních operací, a jak těchto cílů dosáhnout. V průběhu příprav na potenciální použití ozbrojených sil ve vzdálené a nejisté budoucnost je nacházení případných řešení ještě daleko obtížnější.

Přestože je nemožné přesně predikovat vývoj budoucího operačního prostředí, stále jistější se stává skutečnost, že v nepříliš vzdáleném časovém horizontu, v několika nadcházejících desetiletích, budou ozbrojené síly států NATO a Evropské unie konfrontovány s velmi rozmanitou a na zdroje vysoce náročnou řadou hrozeb strategické povahy:

- expanze mezinárodních teroristických skupin,
- zvýšení počtu slabých států nebo států s nefungující státní administrativou,
- eroze a rozklad stabilních států zevnitř, a z toho vyplývající hrozby jejich zhroucení či anexe,
- kombinace výše uvedeného,
- vznik konkurenčních státních uspořádání, které se sice neprojevují vyloženě nepřátelsky, ale intenzivně pracují na vojenských výzkumných a modernizačních programech, zaměřených na případnou eliminaci stěžejní schopnosti nasazení síly potenciálního protivníka,
- proliferace jaderných zbraní do států s agresivním režimem i nestátním subjektům.

Uvedené hrozby, ať již jednotlivě nebo spojené do různých uskupení, jsou dosti vzdáleny od těch, na které byla zaměřena v minulosti pozornost většiny států. Jde zejména o hrozby typu masivního pozemního konvenčního konfliktu (jenž tvořil dominantní část vojenského plánování v dobách studené války a bezprostředně po ní), ale které jsou dnes méně pravděpodobné. V souvislosti s tím lze konstatovat, že ani souhrn všech operací vedených v současné době, počínaje operacemi vedenými na území Afghánistánu a Iráku až po operace protiteroristického charakteru, vedené v současnosti s vyšší či nižší intenzitou v globálním měřítku, nepředstavují kompletní výčet ohrožení či výzev, kterým budou ozbrojené síly většiny spojeneckých států v blízké či vzdálenější budoucnosti velmi pravděpodobně nuceny čelit. Přípravy adekvátní reakce na tyto hrozby zcela nepochybně přinesou nutnost realizace změn jak v obsahové náplni schopností, které jsou v současné době rozpracovávány, tak i v jejich využívání v budoucím období.

V případě členských států Aliance je potřeba tyto výzvy současně zkombinovat a provázat s prvotním posláním Aliance, tedy hlavní ambicí, což je schopnost realizovat stěžejní poslání Aliance v oblasti společné obrany podle článku 5 Washingtonské smlouvy (WS). Tento krok představuje zejména změnu orientace příslušných velitelství a personálu v oblastech plánování, vzdělávání a přípravy ozbrojených sil zaměřených na podporu aktivit v rámci plnění úkolů, a to nejen podle článku 5, ale i článku 6 Washingtonské smlouvy.

Současně s tím je ale třeba připustit, že se vojenské organizační struktury při přizpůsobování a procesu realizace inovačních kroků často potýkají s celou řadou problémů. Jedním z důvodů, proč jsou neustále dotvářeny a aktualizovány příslušné dokumenty strategického charakteru, je potřeba transformace nejdůležitějších strategických výzev, se kterými bude světové společenství v nadcházejícím období s velkou pravděpodobností

konfrontováno, do souboru ilustrativních plánovacích scénářů, a zároveň prodiskutovat kritickou důležitost zavádění nových operačních koncepcí a rozvoj nových schopností, kterými budou tyto koncepce naplňovány.

Neexistuje samozřejmě žádná stoprocentní záruka toho, že v rámci pokusů o vyřešení konkrétního problému dojde – na základě daného scénáře – k případné vojenské intervenci, ani že někdy v budoucnosti situace, pro které jsou tvořeny konkrétní scénáře, vůbec nastanou. Nicméně, každá z uvažovaných variant scénářů musí být maximálně hodnověrná a pravděpodobnost, že nastane, musí být objektivně reálná. Dále musí být zřejmé, že když situace nastanou, kterákoliv z nich by měla zcela jednoznačně významný dopad na oblast bezpečnostních zájmů států NATO a EU a představovala by takto nemalý počet operačních výzev pro ozbrojené síly dotčených států.

Proces přípravy reakce na tyto výzvy s sebou naprosto jednoznačně přinese nutnost realizace změn jak ve schopnostech, které jsou v současné době v některých státech vyvíjeny, tak i ve způsobu jejich využití, a s tím související výrazné změny ve způsobu zasazení příslušných jednotek.

Scénáře a operační koncepce

V souvislosti s různorodostí řady existujících a potenciálních hrozeb lze konstatovat, že moderní armády většiny států, a to nejen Aliance a EU, ale i dalších zainteresovaných států, budou v blízké budoucnosti nuceny přehodnotit nejen struktury svých jednotek, ale i možnosti investic do jejich rozvoje na základě předpokládaných způsobů jejich nasazení tak, aby bylo možno udržet jejich vysokou efektivitu pro přípravu na reakce v celém spektru velmi různých a velice náročných operačních výzev, se kterými budou muset být připraveny se vypořádat. Jednoduše lze říci, že tyto jednotky budou muset být do budoucna vysoce adaptabilní a inovativní. Dosud mají vojenské organizace a jejich struktury problémy dané absencí jasně definovaných specifických operačních problémů spojených s jejich budoucím použitím a s analýzou již dnes zřejmých nedostatků, na které by měly v co nejbližší době zaměřit svoji pozornost.

K tomu navíc přistupuje i skutečnost, že v době, kdy se ozbrojené síly nacházejí v procesu příprav na budoucí výzvy, často „postaví vůz před koně“ tím, že se pohrouží do debaty na témata, jako např. požadavky na početní stavy jednotek či hodnotu stávajících i budoucích účinných zbraňových systémů, bez toho, aniž by měly jasnou představu o tom, jak tyto jednotky a techniku v budoucích operacích nasadit a efektivně jako potenciál využít, nebo bez alespoň nejzákladnějšího přezkoumání, zda je většina koncepcí, podle nichž se má využití tohoto potenciálu řídit, nadále relevantní.

Málo institucí analyzuje potřebné nástroje pro snížení nejistoty vyskytující se v procesech řešení stěžejních problémů a využívá moderní vědecké přístupy pro adaptaci a inovaci vojenských struktur. Jedním z nástrojů by se mohlo stát **plánování podle scénářů** (scenario based planning), jako alternativa k **plánování na základě schopností** (capability based planning).

Plánování podle scénářů

Američtí odborníci, kteří se danou problematikou zabývají již mnoho let tvrdí, že pro úspěšnou inovaci je třeba, aby ozbrojené síly v neposlední řadě realizovaly dostatek intelektuálních

investic do rozpracování vizí vedení budoucí bojové činnosti. Zároveň ale musí pokračovat i ve tvorbě těchto vizí pro rozpoznání skutečnosti, jak by se vzhledem ke změnám v používaných vojenských technologiích i zbraňových systémech samotných, v oblasti národních zájmů a bezpečnostního prostředí v mezinárodním měřítku, mohly predikované způsoby vedení bojové činnosti lišit od způsobů jejího vedení v předcházejících konfliktech.

Scénáře by měly tento proces usnadnit cestou definování pravděpodobných potřeb ozbrojených sil v budoucnosti jako východiska pro identifikaci možných hrozeb a ohrožení a cestou nápomoci rozhodujícím představitelům při určování typů schopností, které budou s nejvyšší pravděpodobností třeba k eliminaci konkrétních schopností potenciálního protivníka. Scénáře samotné lze takto jednodušeji charakterizovat jako „prognózu či trendy“ kam a jakým způsobem se svět bude ubírat v budoucnosti. Trendy a prognózy, které nám mohou nápomoci rozpoznat měnící se aspekty našeho „ovladače“ či „ovládací mechanismy“ rozmanitého charakteru: ekonomické, politické, technologické, demografické a další, mající potenciál pro tvorbu budoucnosti, zejména ovlivňující pravděpodobnost vzniku konfliktu, měnící charakter vojenského soutěžení, nebo obojí uvedené. Pokud je scénář dostatečně hodnověrný a zdůrazňuje vojenské operační výzvy, znamenající významnou hrozbu nebo ohrožení aliančních bezpečnostních zájmů (zejména výzvy, kterým Aliance nemusí být ještě schopna adekvátně čelit), měli by být odpovědní představitelé motivováni k neodkladnému zahájení aktivit, v rámci nichž se budou velmi seriózně těmito výzvami zabývat před tím, než se tyto budou schopny plně materializovat.

Kolik scénářů by mělo být vytvořeno a analyzováno? Teoreticky nekonečně mnoho, je to však otázka dostatku času věnovaného a potřebného na studium mnoha variant scénářů, a takové plýtvání by zákonitě vedlo ke kontraproduktivě, kdy mnoho kvalitních scénářů by mohlo v záplavě dalších, redundantních, „zapadnout“ a zůstat nepovšimnuto. Proto je nanejvýš vhodné ba žádoucí snížit počet těchto scénářů na optimální únosnou míru. Nehledě na jasný a zřetelný kontext operační výzvy konkrétního scénáře, mohou být prostředky k jeho řešení použitelné pro více scénářů.

Nicméně by scénáře neměly být chápány jako predikce budoucnosti; plánování podle scénářů by mělo být chápáno spíše jako metoda minimalizace rizik. Odborníci, kteří se plánováním na základě scénářů zabývají, tohoto cíle dosáhnou vytvořením několika (přibližně pěti) hodnověrných a realistických scénářů, na jejichž základě bude možné stanovit seznam kritických operačních výzev. Pokud se příslušným odborníkům podaří využít těchto scénářů k sestavení a vyhodnocení variant zabývajících se těmito výzvami, mohou výrazně snížit pravděpodobnost, že budou v případě výskytu určité hrozby zastiženi nastalou situací a nepřipraveni.

Snad nejdůležitějším poznatkem a příspěvkem teorie plánování na základě scénářů je to, že tyto scénáře vyvolávají potřebu, a zároveň nutnost tvorby nových operačních koncepcí.

Operační koncepce

Jedním z nejvýznamnějších přínosů použití metody plánování na základě scénářů je ta skutečnost, že tato umožní a podnítky tvorbu a rozvoj nových operačních koncepcí pro oblasti klíčových výzev, které jsou v příslušném scénáři identifikovány. Operační koncepce je obecným přístupem k potenciálnímu vojenskému problému; představuje „pracovní hypotézu“ pro takové řešení problému, které lze v dalším období zkoumat

a dotvářet prostřednictvím válečných her, simulačních technologií i polních cvičení před tím, než bude s konečnou platností kodifikováno jako doktrína. Nezbytně by tyto koncepce měly obsahovat obecné požadavky na schopnosti cílené ke splnění celého souboru operačních výzev (jak stávajících schopností tak i v budoucnu očekávaných); co do jejich obsahové náplně však lze za nejdůležitější považovat stanovení jasného postupu, jak by tyto schopnosti měly být využity k dosažení operačních a strategických cílů. Nové operační koncepce proto „mění základní operační rámec, který existuje ve vojenských organizacích pro vztah mezi zbraňovými systémy a těmi, kdo je používá proti nepříteli“.

Rozvoj operačních koncepcí je rozhodujícím hlediskem pro vojenské plánování z těchto důvodů:

1. Operační koncepce přímo a ve značné míře ovlivňují účinnost vojenských aktivit neboli „procesy, prostřednictvím nichž ozbrojené síly konvertují zdroje v bojovou sílu“. Jsou proto klíčovým prvkem celkové vojenské síly státu, kterou však nelze měřit pouhými kvantifikujícími indikátory jako je velikost jejich vojenského rozpočtu, počet osob ve zbrani, nebo technologickou vyspělostí svých hlavních zbraňových systémů. Každý z uvedených faktorů je nepochybně důležitý; jsou si rovnocenné. Stát, který si může dovolit alokovat na svou obranu větší zdroje, je schopen nasadit početnější armádu a nakoupit nebo vyprodukovat sofistikovanější zbraňové systémy k dosažení technologické převahy nad nepřítelem. Přesto některé další faktory samozřejmě za rovnocenné s ostatními považovat nelze. Dispozice zdrojů jakými jsou například zásoby nerostných surovin nebo živá síla jako taková nemůže být brána jako adekvátní v případě, že tyto prostředky nejsou náležitě strukturovány a zpracovány nebo vycvičeny tak, aby mohly efektivně přispívat k řešení určitých operačních úkolů koherentním způsobem. Vlastnictví sofistikovaných technologií a značných počtů živé síly je jedna věc. Vlastnictví schopností jich v dostatečné míře využít je věc jiná. V konečném důsledku závisí efektivita využití ozbrojených sil státu na tom, jak jsou tyto nasazeny jako odezva na danou operační výzvu.
2. Bez koncepcí, které zohlední vojenskou sílu vlastního národa a slabosti protivníka, pravděpodobný charakter potenciálního konfliktu a omezení daná úrovní rozvoje technologií, geografickými faktory, strategickou kulturou (včetně příležitostí, které mohou uvedené faktory vytvářet), se mohou i síly značně početné a vyspělé prokázat jako neadekvátní jak pro roli odstrašující, tak i jako neefektivní při vedení samotné bojové činnosti. Snad jako nejvýznamnější příklad si v této oblasti můžeme uvést pád Francie v létě 1940. Přestože Spojenci byli proti Německu v početní výhodě jak v počtech živé síly, tak i v tankových jednotkách a měli dílčí převahu v určitých kategoriích obrněných vozidel, ukázalo se, že Němci vyvinuté a použité koncepce založené na vedení mobilní a kombinované bojové činnosti ve spojitosti s řádnou vycvičeností svých jednotek hrálo v naplňování těchto koncepcí rozhodující roli. Navíc vojenská organizace musí mít pro udržení si své (vysoké) efektivity v dlouhodobém horizontu schopnost vytvářet, rozvíjet a implementovat své nové koncepce s postupným a neustálým zapracováváním různých faktorů měnícího se prostředí, včetně eventualit nově se objevujícího protivníka, nebo zjištění, že některé ze stávajících koncepcí již nejsou efektivní. Takový typ flexibility je rovněž jedním z kritických elementů vojenské moci.
3. Operační koncepce mohou mít katalytický účinek pro změny, realizované v celém spektru oblastí. Pokud se nové koncepci dostane širokého přijetí, může být na jejím

základě ovlivněn proces rozhodování týkající se oblasti struktury sil a jejich organizace, výcviku, doktrín a v neposlední řadě i oblasti výzkumu a vývoje.

4. Operační koncepce a změny, které jsou jimi stimulovány, mohou mít významné využití i mimo rámec okolností, které vedly k jejich vytvoření. Přestože může být nová koncepce vyvinuta jako odezva na scénář, jenž již pozbyl relevantnosti, mohou být výzvy zdůrazněné v daném scénáři uplatnitelné v jiné oblasti. Vezměme například koncepci „rozšířeného bojiště“ (extended battlefield) pozemního vojska, která se stala základem pro doktrínu vedení kombinované letecké a pozemní bojové činnosti (AirLand Battle) z osmdesátých let minulého století. Rozhodující aspekty této koncepce jsou v podstatné míře uplatňovány i soudobých operacích, přestože se geopolitická situace zcela zásadně změnila. S přihlédnutím ke značnému vlivu této doktríny na oblast použití sil a jejich struktury lze tvrdit, že právě toto může být historicky jeden z nejdůležitějších příkladů operační koncepce.

Závěr

Plánování na základě scénářů a operační koncepce tvoří společně klíčové prvky procesu obranného plánování; oba umožňují vojenským organizacím nejen identifikovat budoucí bezpečnostní výzvy a patřičně se připravit na jejich řešení, ale rovněž se efektivněji zaměřit na reakce na již existující výzvy. Toto není ani v příkrém rozporu s plánováním na základě schopností, protože požadovaným „produktem“ procesu obranného plánování jsou právě schopnosti ozbrojených sil, kterými bude možno čelit hrozbám a rizikům v budoucnosti.

Poznámka k textu:

Termínem „operační koncepce“ je pro potřebu tohoto článku označen způsob použití ozbrojených sil v budoucích operacích. V zahraničí je tento termín v dokumentech používán jako „operational concept“ nebo taktéž „operating concept“. Např. „The Future Land Operational Concept 2008“ ozbrojených sil Velké Británie, který vychází z „The UJ Joint High Level Operational Concept“ z roku 2007. Americké dokumenty více preferují termín „operating“ jako např. „The Army Operating Concept“, který popisuje, jak pozemní síly jako součást společných sil povedou bojovou činnost v budoucím operačním prostředí v horizontu let 2016-2028.

Literatura:

- GALATÍK, V., PIKNER, I., SPIŠÁK J. *Zásady tvorby operačních koncepcí*. Brno: Univerzita obrany, 2010, 76 str.
- MONTGOMERY, E. B. *Defense Planning for the Long Haul: Scenarios, Operational Concepts, and the Future Security Environment*. Washington DC: Center for Strategic and Budgetary Assessments. 2010, 74 pp.
- SCHMITT, J. F. *Practical Guide for Developing and Writing Military Concepts*. Defence Adaptive Red Team, VA, USA, 2002, 29 pp.
- Capstone Concept for Joint Operations*. Version 3.0, 15 January 2009, DoD USA.
- Concept d'emploi de forces*. Etat-major des armées, CICDE, 2010, 33 p. PIA 00.100
- Guide to Capability-Based Planning*. The Technical Cooperation Program, Joint Systems and Analysis Group, TR-JSA-TP3-2-2004, Virginia, USA, 2004, 15 pp.
- Joint High Level Operational Concept*. Joint Doctrine & Concepts Centre (JDCC), Ministry of Defence, Shrivenham SWINDON, Wiltshire, October 2001.
- The Future Land Operational Concept*. The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence, Shrivenham SWINDON, Wiltshire, October 2008.
- The Future Maritime Operational Concept*. The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence, Shrivenham SWINDON, Wiltshire, November 2007.